

1.01
Prejeto 25. 2. 2011

UDK 355.121(497.4)"1918/1941"

Mojca Šorn*

Sobivanje med vojaštvom in civilnim prebivalstvom na Slovenskem v prvi Jugoslaviji

---

IZVLEČEK

Avtorica v razpravi predstavi socialno dinamiko med vojaštvom in civilnim prebivalstvom na Slovenskem v prvi Jugoslaviji. Obravnavana interakcija je bila po eni strani pozitivna in je celo vplivala na družabni, kulturni in socialni nivo slovenskega prebivalstva. Po drugi strani pa je sobivanje med pripadniki vojske in civilnim prebivalstvom terjalo tudi negativne posledice, ki so se v glavnem nanašale na razne manjše prekrške.

Ključne besede: Slovenija, 1918–1941, civilno prebivalstvo, pripadniki vojske, socialna dinamika

ABSTRACT

COEXISTANCE BETWEEN MILITARY AND THE CIVILIAN POPULATION IN SLOVENIA DURING THE FIRST YUGOSLAVIA

In the following discussion the author will present the social dynamics between the members of the armed forces and the civilian population in Slovenia during the First Yugoslavia. On one hand the interaction under consideration was positive and even had significance for the social, cultural and societal level of the Slovenian population. On the other hand the cohabitation of the members of the Army and the civilian population also had negative consequences, mostly involving various minor offences.

Key words: Slovenia, 1918–1941, civilian population, members of the armed forces, social dynamics

---

* Dr., znanstvena sodelavka, Inštitut za novejšo zgodovino, SI-1000 Ljubljana, Kongresni trg 1; e-naslov: mojca.sorn@inz.si

** Članek je nastal v okviru projekta št. M6-0180 (Vojaško-civilni odnosi v Sloveniji med obema vojnama), ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna. / The author acknowledge the financial support from the state budget by the Slovenian Research Agency (Project No. M6-0180).

V razpravi bo predstavljena socialna dinamika med pripadniki vojske in civilnim prebivalstvom na Slovenskem v prvi Jugoslaviji. Obravnavana interakcija je bila po eni strani pozitivna in je celo vplivala na družabni, kulturni in socialni nivo slovenskega prebivalstva, kar je razvidno iz dokumentov, ki pričajo o raznih akcijah oziroma delovanju vojakov, ki so v krogu svojih enot, predvsem pogosto ob priliki vojaških vajah, nudili pomoč civilnemu prebivalstvu: kmetom pri delu na polju in v gozdu, gradili so ceste, pomagali so v primeru naravnih nesreč.¹ Nadalje pa je širši spekter interakcije razbrati tudi iz dokumentov, ki obravnavajo razne cerkvene, posvetne in vojaške svečanosti ter vojaške prireditve, na primer nastope vojaških godb, razne vojaško športne igre. Pri tem je treba poudariti, da so številne prireditve organizirali celo v dobrodelne namene, zaradi česar so bili vojaki deležni še dodatne naklonjenosti. Po drugi strani pa je sobivanje med pripadniki vojske in civilnim prebivalstvom terjalo tudi negativne posledice, ki so se v glavnem nanašale na razne manjše prekrške. Le v redkih primerih je šlo za prekoračitev pooblastil ene ali druge obravnavane skupine oziroma za razne druge hujše kršitve.

Ker je bila obravnavana dinamika tako negativna kot tudi pozitivna, znotraj tega pa večplastna, bo v prispevku najprej ovrednotena in nato podrobneje razčlenjena.

***

Odnos civilnega prebivalstva do vojske oziroma do vojaštva je bil vsekakor pozitiven, celo dober. Izraze naklonjenosti ljudstva do srbske vojske je razbrati že konec leta 1918, kljub temu da je bila ta formacija širšim slovenskim množicam takrat še relativno nepoznana. Do srečanja je prišlo po razglasitvi Države SHS, ki jo je Slovenija dočkala brez svojih oboroženih sil. Za slovensko ozemlje, ki je bilo v zaledju italijanske fronte, je nastala nevarnost po premirju z Avstro-Ogrsko v začetku novembra 1918 oziroma po umiku okoli 300.000 vojakov avstro-ogrsko armade z italijanskega bojišča čez slovensko ozemlje.² Zaradi tega in zaradi lažjega vzdrževanja javnega reda in miru v obdobju oblikovanja nacionalne državne oblasti je Narodni svet ustanovil polvojaško organizacijo, imenovano Narodna odbrana. V Ljubljani je deloval tudi neformalni častniški odbor, poseben položaj pa so imele vojaške enote, ki so jih sestavljali srbski vojni ujetniki. Del srbskega vojaškega oddelka, ki se je v začetku novembra 1918 skozi Ljubljano vračal v domovino (»Kakor odposlani z neba so dospeli 6. novembra 1918 srbski vojaki /.../ v Ljubljano«³), je namreč po

¹ Arhiv Republike Slovenije (ARS), fond Kraljeva banska uprava Dravske banovine. Upravni oddelek, 1801–1941 (dalje AS 68), f. 20-1 (1936), št. 23502/1.

² Damijan Guštin: Oborožene sile Države SHS. V: Slovenska novejša zgodovina : od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije : 1848–1992. Ljubljana 2005, str. 193.

³ Jutro, 29. 10. 1938, str. 3, Prva srbska vojska v Ljubljani. Spomini pokojnega polkovnika Stevana Kujundžiča.

dogovoru z Narodnim svetom ostal v prestolnici. Vojaki so stražili ljubljansko železniško postajo, pomembne vojaške in državne objekte ter patroljirali peš in na konjih po mestu in njegovi okolici. Vojaki so bili nastanjeni v domobranski vojašnici, več srbskim oficirjem pa so bivališče ponudile »gostoljubne narodne ljubljanske družine«. V Ljubljani so na čast »srbskim junakom« priredili slavnostno gledališko predstavo »Divji lovec« ter koncert slovenskih, hrvaških in srbskih narodnih pesmi, ki jih je izvajal pevski zbor Glasbene Matice v veliki dvorani Uniona.⁴

Civilna sfera je imela do vojske, ki jo je od vsega začetka sprejemala ne le kot dejstvo, temveč kot zakonitost in avtoriteto, pri čemer je ni povezovala ne s politiko ne z ideologijo,⁵ pozitiven odnos celotno obravnavano časovno obdobje. To je med drugim razbrati tudi iz citata iz leta 1940: »S prihodom vojaštva je naša dolina [Ribniška, op. av.] čisto na novo oživela. Prebivalstvo, ki je najprisrčneje sprejelo vojaštvo v svojo sredino, ni bilo razočarano.«⁶

Civilno prebivalstvo je vojake resnično sprejelo v svoje okolje⁷ in to ne le kot neko (vojaško) avtoriteto, temveč kot ljudi.⁸ Slednje so na primer ne nazadnje izkazovali tudi z iskrenim zanimanjem za srbske običaje. Glasilo Sokolič je leta 1922 poročalo, da so številni Mariborčani kljub slabemu vremenu željno pričakovali, »da se naše oko razveseli pogleda na šege in navade bratov onkraj Save, ki so praznovali svoj božič«.⁹ Slovesen obhod po mestu in vsesplošno praznovanje z godbo sta se ponavljala iz leta v leto. »Badnjak« oziroma pravoslavni božič so po starem srbskem običaju proslavljali tudi pravoslavni vojaki ljubljanske garnizije: vojaški sprevod z godbo, zastavami ter okrašenimi konji in vozovi je vzbudil po mestu veliko zanimanje. Spoštovanje ljudskih množic do vojaštva pa je bilo izraženo tudi v razumevanju njihove potrebe po drugih (verskih) obredih. Za njih so bili organizirani pravoslavni obredi s spovedjo in obhajilom (v Ljubljani v evangeličanski cerkvi), kmalu so bile osnovane prve pravoslavne cerkvene občine (v Ljubljani leta 1921). Povsem brez zapletov in celo s sodelovanjem ter spodbudami mestnih občin sta bili v tridesetih letih 20. stoletja zgrajeni tudi pravoslavni cerkvi v Celju in Ljubljani. O tem je v svojih spominih spregovoril tudi general Bogoljub Ilić, ki je v Sloveniji služboval dve leti: »Navedel bom, kako so bili ti ljudje naši iskreni

⁴ Prav tam.

⁵ Ustni vir Mirko Kambič, izjava z dne 27. 3. 2007 pri avtorici.

⁶ Slovenec, 28. 8. 1940, str. 5, V slovo g. polkovniku Mirku Paju, poveljniku 37. pešpolka v Ribnici.

⁷ O vojaških enotah, nastanjenih na slovenskem ozemlju v Janez J. Švajncer: Vojna in vojaška zgodovina Slovencev. Ljubljana 1992 (dalje Švajncer, Vojna in vojaška zgodovina Slovencev), str. 158–159.

⁸ Obojestransko naklonjenost potrdi tudi citat slovenskega častnika kraljeve vojske Benedikta Zeilhoferja: »Premeščeni v južne kraje /.../ smo se tamkaj začeli udeleževati in spoznavati zemljo in ljudi. Opazili smo takoj, da nas je narod spoštoval, kakor smo mi spoštovali njihove šege in tudi njihove kase (žepe, denarnice)« – Janez J. Švajncer: Benedikt Zeilhofer – vojak. V: Časopis za zgodovino in narodopisje, 1983, št. 1–2, str. 176.

⁹ Anton Šeško: Praznovanje badnjaka v Mariboru. V: Sokolič, IV. Ljubljana 1922, str. 26.

prijatelji in kako veliki podporniki Jugoslavije /.../: za zidavo pravoslavne cerkve sta ban g. dr. Marušić z banovinskim odborom in predsednik občine z občinskim ljubljanskim odborom podarila najlepši prostor pri glavnem vhodu v »Tivoli«, najlepše urejenem parku ne samo v Sloveniji, temveč v naši celotni državi.«¹⁰

Eden od kazalnikov trditve, da je civilno prebivalstvo jugoslovanske vojske sprejelo in obravnavalo pozitivno, je razviden tudi iz številnih zapisov, da so oficirji radi služili v Dravski banovini, saj dobrega odnosa prebivalcev do vojske in dobronamernosti civilnih in cerkvenih oblasti ter višjega nivoja urbanizacije nikakor niso mogli spregledati.¹¹ O Slovencih so imeli dobro mnenje tudi navadni vojaki, saj so se strinjali, da so pozorni, simpatični in pripravljeni razumeti in sprejemati drugačnost.

Seveda do vzajemnosti med obravnavanima skupinama ni vodil le pozitiven odnos civilnih prebivalcev do vojske, temveč tudi ravnanje slednje, ki je v večini spoštovala »ljudsko življenje«.

***

Temeljni namen namestitve vojaških garnizij po posameznih slovenskih krajih je bil vzpostavitev in zagotovitev reda, prav tako pa tudi težnje oblasti, ki so želele s pomočjo vojske, organizirane po eksteritorialnem načinu,¹² vojake in domačine spoznati z nacionalno mentaliteto širše populacije. Ta namera oblasti je v Sloveniji padla na plodna tla, sobivanje je namreč sprožilo večplastno socialno dinamiko, ki je zgovorna sama zase.

Sama nastanitev vojaštva ni potekala brez zapletov, stanovanjska beda je po prvi svetovni vojni namreč grozila tudi večini najemnikom v slovenskih mestih. Boj proti perečim težavam je napovedal pri poverjeništvu za socialno skrbstvo ustanovljen stanovanjski referat. V okviru tega so delovali stanovanjski odseki, ki so bili še posebej dejavni v večjih mestih po Sloveniji, kjer so bile ustanovljene posebne stanovanjske komisije. Konec leta 1921 so bile vse te ukinjene in vsi stanovanjski posli so prešli na politične oblasti prve stopnje, se pravi na mestne upra-

¹⁰ »Koliko so ti ljudi bili iskreni naši prijatelji i veliki pobornici Jugoslavije navešču /.../: za zidanje pravoslavne crkve ban g. dr. Marušić sa banovinskim odborom i predsednik opštine sa opštinskim ljubljanskim odborom poklonili su najlepši plac kod glavnog ulaza u »Tivoli«, taj najlepše uređeni park ne samo u Sloveniji već i u celoj naši državi.«, v: Bogoljub Ilić: Memoari armijskog generala 1898–1942. Beograd 1995 (dalje Ilić, Memoari armijskog generala), str. 143.

¹¹ Mile Bjelajac: Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslavije 1922–1935. Beograd 1994 (dalje Bjelajac, Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslavije), str. 267.

¹² O eksteritorialnem načinu popolnjevanja polkov v Viktor Andrejka: Razvoj vojaštva in vojaški dogodki od prevrata do danes. V: Slovenci v desetletju 1918–1928, str. 293; Švajncer, Vojna in vojaška zgodovina Slovencev, str. 156. O naborih, ki so predstavljali eno izmed pomembnih točk stika med vojaško in civilno sfero, Marko Zajc: K zgodovini naborov v Kraljevini SHS/Jugoslaviji : »V Dravski banovini je že od pamti veka v navadi, da rekruti veseljačijo«. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 2008, št. 1, str. 91–104.

ve, ki so bile upravičene do dodeljevanja stanovanj. Spore je na nižjem nivoju reševalo stanovanjsko sodišče, na višjem nivoju je bilo za to pooblaščenno upravno sodišče.

Pri nastanitvi vojaštva so bili izrazitejši problemi predvsem v Mariboru in Ljubljani. Na na podlagi arhivskega gradiva sem podrobneje obdelala primer prestolnice,¹³ kjer je vojaška uprava po prevratu brez soglasja mestnih oblasti zasedla obe vojašnici. Kmalu nato je bila v dogovoru obeh strank določena najemnina za objekta, sklenjene so bile najemne pogodbe za eno leto, ki naj bi se, če ne bi bile pravočasno odpovedane, avtomatično podaljšale.¹⁴ V najemnino niso bili všteta poraba vode, elektrike in dimnikarska dela, za kar je plačevala vojaška uprava posebej.¹⁵

Prvotno določeno najemnino za vojašnici so ljubljanske mestne oblasti vojaški upravi leta 1921 primerno povišale. Ker pa vojaška uprava nove postavke ni hotela priznati, je ljubljanska mestna oblast izposlovala odmero najemnine pri takratnem stanovanjskem razsodišču. Leta 1924 in 1925 je ljubljanski magistrat najemnino za vojašnici zopet povišal, saj je bilo prej ali slej računati na večja popravila teh objektov,¹⁶ vendar višjih stroškov vojaška uprava zopet ni bila pripravljena plačati. Od prvega oktobra 1926 vojaška uprava ljubljanski mestni občini ni plačala več nobenega zneska. Ljubljanska mestna občina je razmišljala, da bi se za erar spustila v pravdo, vendar je na podlagi izkušenj mariborske občine dvomila o uspehu. Odločila se je torej, da bo obe vojašnici ponudila brezplačno v last vojski in se s tem znebila vseh stroškov, ki so jih terjala razna popravila in obnovitvena dela.

Podobne spore je v prihodnosti preprečeval zakon o nastanitvi vojske in mornarice. Določal je, da je lastnikom prostorov, v katere se naseli vojaštvo, treba nuditi denarno nadomestilo. Za nastanitev po stavbah državnih in samoupravnih teles nadomestil sicer ni predvidel, vendar v primeru vojnega stanja vojska ni bila dolžna nadomestil plačati niti privatnim ustanovam niti drugim organom. Za pravilno izvedbo nastanitve vojske so bile zadolžene tako vojaške kot tudi civilne (občinske) oblasti, ki so morale na podlagi katastrskih podatkov izdelati popis objektov za namestitve vojske, hkrati pa so morale izvajati preglede vseh stavb samoupravnih teles, privatnih oseb in drugih ustanov na območju posamezne občine.¹⁷

¹³ Primer Ljubljane sem izpostavila zato, ker so podatki za Maribor skopi. Temeljna dokumenta, na podlagi katerih sem postavila trditev, da je imela tudi mariborska mestna občina probleme z vojaško upravo v zvezi z najemom objektov, sta v Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), fond Mesto Ljubljana. Splošna mestna registratura (dalje LJU 489), Reg. I, t. e. 1897, št. 226 in ZAL, LJU 489, Reg. I, t. e. 1897, št. 124.

¹⁴ Prav tam.

¹⁵ Prav tam, št. 258.

¹⁶ Prav tam, št. 257.

¹⁷ Arhiv Jugoslavije (AJ), Narodna skupština Kraljevine Jugoslavije, fond 72, f. 33, št. 131, Zakon o nastanivanju vojske i mornarice.

Nekaj let po koncu prve svetovne vojne so zaradi pomanjkanja stanovanj oziroma zaradi visokih najemnin v objektu vojašnice živeli tudi mnogi oficirji s svojimi družinami.¹⁸ Zahtevam vojnega vrha, da morajo komandant mesta in oficirji zaradi svojega ugleda prebivati v predelu mesta, kjer so bivali njegovemu stanu ustrezni družbeni krogi, so v večini lahko zadostili šele z zakonom o nastanitvi, ki je določal njihov stanovanjski standard. Za pravilno nastanitev so bile dolžne poskrbeti občinske oblasti, hkrati pa so morale skrbeti za sorazmerno obremenitev vseh strank. Pri tem se sicer pojavi vprašanje, kaj je sorazmerna obremenitev pomenila za posamezno vojaško osebo, saj so imele te tako nizko plačo, da so bile kljub vsem dodatkom¹⁹ prisiljene živeti skromno in ni bilo mogoče trditi, da so v odnosu do primerljivi slojev civilnega prebivalstva na kakršen koli način privilegirane. Mile Bjelajac v svoji knjigi piše, da je francoski vojni ataše po mnogih srečanjih z jugoslovanskimi enotami in oficirji opazil to skromnost, ki se je izražala celo v tem, da so mnogi svoje cigarete trgali na dvoje, obleka marsikoga pa je kazala številne zaplate.²⁰

Bivanje oficirjev in vojaških uradnikov ter njihovih družin v najetih privatnih stanovanjih v mestu pa se je precej razlikovalo od bivanja oziroma življenja vojaštva. Otroci oficirjev (v začetku dvajsetih let 20. stoletja je bilo teh okoli 20) so hodili v šolo z domačinskimi otroki, učili in tudi naučili so se slovenskega jezika in stkali prijateljstva.²¹ Tudi žene oficirjev so prišle v stik z domačim prebivalstvom – v trgovinah, na tržnici, na vrtovih, na raznih prireditvah in šolskih sestankih. Oficirji in njihove družine so bolj ali manj redno obiskovali kino, gledališče, gostinske lokale, organizirali so zabave za nove znance in se odzivali povabilom le-teh, hodili so na sprehode, na izlete in v hribe ter na javna kopališča.²² Drugače je bilo z vojaki in tudi s podoficirji, ki so živeli kasarniško življenje skupaj s svojimi enotami.²³ Le redkeje, glede na delovni tempo in materialni položaj, so se vključili v neposredno življenje kraja nastanitve. V prostem času so v večjih mestih obiskovali kinopredstave, gledališča, plese, gostilne, sprehajali so se in obiskovali športne prireditve. Veliko prostega časa pa so preživeli kar v vojašnici, kjer so imeli svoje knjižnice in organizirane druge prostočasne dejavnosti, glasbene in športne.

¹⁸ Gl. ZAL, LJU 489, Reg. I, t. e. 1897, št. 436.

¹⁹ O prejemkih/dodatkih gl. Zakon o ustroju vojske in mornarice. V: Uradni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 42 (22. 3. 1930) (dalje Zakon o ustroju vojske in mornarice, UL KBUDB, št. 42), Osmi del, čl. 256–299.

²⁰ Mile Bjelajac, *Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslavije*, str. 174.

²¹ Prav tam, str. 267, op. 768.

²² O vsakodnevem življenju oficirjev in njihovih družin v Zgodovinski arhiv Celje (ZAC), Rokopisi, ROK 23, Spominske knjige polkovnika Milana Majcna.

²³ Podoficirji so sicer bivali v vojašnici, vendar so bila posebej za njih preurejene posamezne sobe v manjša stanovanja, po navadi enosobna s kuhinjo. – ZAL, LJU 489, Reg. I, t. e. 1897, št. 383, 436, 550.

Izsek iz življenja oficirjev in njihovih družin priča o tem, da so s civilisti delili vsakdan, kar za druge pripadnike vojaških enot ni moč trditi. Njihovo vključevanje v civilno sfero je bilo v širšem kontekstu vidno predvsem na posvetnih in cerkvenih praznovanjih ter vojaških slovesnostih. Večino teh so se, poleg ljudskih množic, udeleževali predstavniki tako civilnih in cerkvenih kot tudi vojaških oblasti. General Bogoljub Ilič, ki je dve leti služboval v Sloveniji, je v svojih spominih zapisal, da take harmonije in solidarnosti v sodelovanju civilnih in vojaških predstavnikov ni srečal nikoli in nikjer drugje.²⁴ Le kot primer naj bo izpostavljeno eno izmed teh praznovanj – množično vojaško praznovanje po raznih krajih Slovenije ob uvedbi nove jugoslovanske polkovne zastave.²⁵ Teh srečanj so se udeležili zastopniki cerkvenih in posvetnih oblasti, predstavniki raznih uradov in institucij ter narodnih, kulturnih in prosvetnih organizacij, klubov, društev, javnih zavodov idr.²⁶ V Ljubljani je podžupan prof. Jarc z navdušenjem pozdravil prihod nove zastave jugoslovanske vojske, saj se je Ljubljana, kot je poudaril, »stoječ ob meji države, dobro zaveda, kaj pomeni zanjo močna jugoslovanska vojska«.²⁷ Kot viden znak »enodušne volje« prebivalstva prestolnice je podžupan na zastavo kot simbol miru in sprave pripel lovorov venec. Da so bile take prireditve ljudem v veselje, so pričale množice ljudi po vseh krajih, tako v Škofji Loki, kjer je novo zastavo sprejele »vsa vojska in velike množice iz mesta in vsega sreza z največjo slovesnostjo in navdušenjem«, kot tudi v Ljubljani, kjer so na glavnem kolodvoru in v njegovi okolici nekateri svoj prostor pod soncem našli celo na bližnjih stavbah. Slovesnega dogodka se je udeležilo tudi veliko ljudi s podeželja, ki so z jutranjimi vlaki prišli v mesto, da bi skupaj z množico »vzklikali vojski« in jo obsipavali s cvetjem.

Življenje v slovenskih mestih in na podeželju je vojska močno zaznamovala tudi z godbo,²⁸ ki je bila v obdobju med svetovnima vojnama del mestnega repertoarja družabnih in kulturnih prostorov. T. i. simfonične koncerte je ansambel Dravske divizijske oblasti redno izvajal v dvorani hotela Union, vojaška godba je bila redno navzoča tudi na promenadnih točkah tako v Ljubljani kot tudi v Mariboru in Celju, organizirala pa je tudi številne koncerte po drugih krajih Slovenije.²⁹ Glasbeniki vojaških formacij so bili ne nazadnje tudi dobrodošli gosti raznih dobro-

²⁴ Bogoljub Ilič, Memoari armijskega generala, str. 146.

²⁵ Do leta 1929 so bile polkovne zastave stare srbske polkovne zastave. – Švajncer, Vojna in vojaška zgodovina Slovencev, str. 154.

²⁶ O svečanostih ob priliki sprejema polkovne zastave v Ljubljani: Slovenski narod (dalje SN), 9. 9. 1930, str. 1, Velika vojaška svečanost v Ljubljani, v Celju; SN, 9. 9. 1930, str. 1, Sprejem polkovne zastave v Celju, v Škofji Loki; SN, 9. 9. 1930, str. 1, Sprejem zastave 52. polka v Škofji Loki.

²⁷ SN, 9. 9. 1930, str. 1, Velika vojaška svečanost v Ljubljani.

²⁸ 39. in 40. člen Zakona o ustroju vojske in mornarice (v: UL KBUDB, št. 42) obravnavata t. i. godbeno stroko: »Tej stroki je naloga, zadoščati pri vojski in mornarici glasbeno-etičnim potrebam in negovati narodno glasbeno veččino.« Na čelu godbene stroke je bil referent za glasbo pri ministrstvu vojske in mornarice. Skrbel je za »pravilno opravljanje službe te stroke, za njeno izpopolnjevanje in dopolnjevanje.« Slednje je bilo dovoljeno tudi z glasbeniki – civilisti.

²⁹ Gl. Slovenec, 12. 7. 1940, str. 7, Nova godba celjskega 39. pešpolka.

delnih prireditev,³⁰ zabavnih večerov in plesnih prireditev. Poleg koncertov oziroma posameznih točk vojaške godbe so bili med ljudmi priljubljeni tudi vojaški športni mitingi. Ti so bili dobre ocene deležni tudi zaradi svoje dobrodelne narave, njihov izkupiček je bil večkrat namenjen tako Zimski pomoči in Rdečemu križu kot tudi invalidom iz prve svetovne vojne. Med omenjenimi srečanji so izstopali predvsem letalski mitingi in konjske tekme, ki jih je Komanda Dravske divizijske oblasti priredila v korist (bodočega) ljubljanskega stadiona.³¹ Konjske tekme so pritegnile široko množico gledalcev, ki so si lahko ogledali t. i. šolsko jahanje, tekmo v skakanju in dirke. Komanda Dravske divizije je k sodelovanju povabila tudi člane Slovenskega jahalnega kluba, sokole in orle.

Podeželsko prebivalstvo je v stik z vojaštvom prišlo v glavnem le ob vojaških vajah.³² Tovrstno sodelovanje pa izraža svojo dvojnost. Za kmete je bila predvsem dobrodošla pomoč vojakov pri delu na poljih, travnikih in v gozdovih, občasno pa je bila dobrodošla tudi pomoč vojaških veterinarjev. Domačini so radi spremljali in komentirali manevre in presojali njihovo uspešnost oziroma sposobnost vodilnega kadra.³³ Teže pa so kmetje sprejeli obvezno popisovanje volov in konj ter določbo o »popolnjevanju vojaške sile« oziroma mobilizacijo vprežne živine in vozov med vojaškimi vajami; registracija vojaško obvezne živine je leta 1920 na Hrvaškem in v Posavju izzvala nemire večjih razsežnosti, posamezne spore pa tudi med slovenskimi kmeti,³⁴ ki pa so se konec koncev pozivom za pregled njihovih vozov in živine in tudi mobilizaciji le-teh zgledno odzvali.³⁵ Posestnike je vznemirjalo tudi uničevanje privatne posesti s strani vojaštva. Arhivsko gradivo priča o škodi, povzročeni na nastanitvenih objektih, o onesnaževanju okolja, o sekanju drevja, pobiranju pridelkov ipd.³⁶ Tipična pritožba je na primer ta: »Celjska inženjerska četa ima v

³⁰ Dobrodelne prireditve vojaških glasbenih skupin so bile predvsem pogoste v korist Rdečega križa, gl. Slovenec, 19. 9. 1940, str. 7, Celje.

³¹ ZAL, LJU 489, Reg. I., t. e. 1739, št. 591.

³² ZAC, fond Občina Celje okolica 1850–1935 (dalje ZAC 25), t. e. 33, ovoj XXXIII/72, št. 3615; prav tam, št. 5979/2, Sreski načelnik vsem občinam, sem zasledila podatek, da prebivalci podeželja z vojaki niso prišli v stik le v času vojaških vaj. O tem pričajo dokumenti o »komisijonalni nabavi« stelje in krme ter pšenice in hrane za vojake. To vrsto trgovanja je konec maja 1931 naročilo Ministrstvo za vojsko in mornarico in se je nanašalo na vse komandante armadnih oblasti. Vojaški intendantni so s pomočjo upravnih oblasti tako nabavo predstavili ljudstvu in ga zanjo tudi zainteresirali.

³³ Ustni vir Mirko Kambič, izjava z dne 27. 3. 2007 pri avtorici.

³⁴ ZAL, fond Okrajno glavarstvo Kočevje (dalje KOČ 1), t. e. 4, a. e. 29, ovoj 127, št. 798.

³⁵ ZAL, KOČ 1, t. e. 4, a. e. 30, št. 195.

³⁶ ZAC 25, t. e. 33, ovoj XXXIII/71, št. 3410/29, Pritožba županstva Celje-okolica na Vojaško komando mesta Celje; ZAC 25, t. e. 33, ovoj XXXIII/73, št. 3579/34: »Oddelek vojaštva, ki je lani taboril /.../ v Pečovniku, si je napravil stranišče v gozdu posestnika Belaja; isto je bilo navadna izkopana jama, katero so vojaki pri odhodu zasuli. Ker je stranišče na hribu, so razkrajajoči se deli pronicali skozi zemljo v dolino in tako dosegli vodnjak posestnika Dobrajca ter mu tako pokvarili istega in je seveda podana nevarnost iz zdravstvenih vidikov, seveda pa trpi posestnik zaradi tega še tudi gmotno škodo.« O škodi, ki jo je povzročilo vojaštvo tudi v ZAL, fond Občina Ribnica (dalje RIB 2), t. e. 3, a. e. 339.

mojem gozdu stranišča (nužnike) in mi je posekala tudi precej drevja; vojaki so mi ukradli sadje in sem tudi enega ujel, ki je bil sicer kaznovan, pa to ni pomagalo, /.../, prosim, da se ta pritožba predloži komandi dravske divizijske oblasti, da se mi prizna odškodnina in prepreči nadaljnjo oškodovanje.«³⁷

V primerih pritožb je morala svoje delo opraviti posebna »komisija za ocenjevanje škode, storjene po vojaštvu«, ki je na podlagi zbrane dokumentacije in prič odločila, ali je posameznik upravičen do odškodnine oziroma kolikšna naj bo vsota le-te. V arhivskem gradivu je namreč zaslediti več podobnih izjav: »Mnogi posamezniki in tudi občinska uprava so nagnjeni k temu početju – da vso škodo, ki se jim je kdaj koli in od kogar koli zgodila, nakopljejo na vrat mimoidoči četi in kot da komaj čakajo, da pridejo vojaki na njihove kmetije, da imajo potem domneven razlog, da naložijo škodo vojski, četudi jim je ta enota rešila tako imetje kot življenja.«³⁸

V tridesetih letih 20. stoletja so socialno dinamiko med civilno sfero in vojsko sprožile tudi priprave oziroma organizacija zaščite prebivalstva za primer vojne.³⁹ Zaradi predvidevanj, da bo nova vojna zavzela širše razsežnosti oziroma da bo z zračnimi napadi sovražnik namenoma uničeval tudi infrastrukturo v zaledju (mdr. človeška bivališča in skladišča življenjskih in vojaških potrebščin), je jugoslovanska vojska sklenila o potencialni nevarnosti seznaniti tudi civilno prebivalstvo.⁴⁰ Za celotno organizacijo zaščite države in ljudi je pod vodstvom ministra za vojsko in mornarico skrbela »Inspekcija zemaljske odbrane«. Pripravljalna dela za zaščito države in prebivalstva pred zračnimi napadi so sicer opravljale tedanje banske uprave, organizacijo aktivne zračne obrambe pa so vodili poveljniki t. i. teritorialne obrambe. V krajih, kjer so bili nastanjeni poveljniki zračne obrambe, so bili ti nadrejeni tudi krajevnim organizacijam zaščite prebivalstva, v krajih, v katerih vojaških enot ni bilo, so bili predstavniki krajevnih odborov kar starešine civilnih oblasti ali posameznih samostojnih uradov, seveda pod nadzorom novo oblikovanih krajevnih odborov za zaščito. Po izdanih navodilih vojnega ministrstva so ti odbori ljudi želeli poučiti predvsem v zvezi z obrambo mesta in svojih življenj v primeru zračnega napada, o pripravi ustreznih zaklonišč, uporabi plinskih mask, dajanju prve pomoči, organiziranju zdravstvenih, gasilskih in tehničnih enot. V ta namen je

³⁷ ZAC 25, t. e. 33, ovoj XXXIII/73, št. 6587.

³⁸ »Mnogi pojedinci, pa i opstinska uprava skloni su i to čine – da sve ono štete što jim je ma kad i od ma koga natovare na vrat prolazečoj trupi i kao da jedva čekaju da im vojnici navire u to njihovo imanje, te da ga imajo zamišljenog osnova da natovare štetu vojsci, pa ma da jim je ta trupa spasila i imanje i živote.«, v ZAL, RIB 2, t. e. 3, a. e. 339.

³⁹ V tridesetih letih je npr. tudi slovenski liberalni tabor v ospredje postavil obrambni pomen oboroženih sil in zagovarjali stališče, da morajo te uživati vsestransko podporo prebivalstva. O pogledih slovenskih liberalcev na oborožene sile v Jurij Perovšek: Pogledi slovenske liberalne politike na oborožene sile SHS/Kraljevine Jugoslavije 1918–1941. V: Časopis za zgodovino in narodopisje, 2008, št. 3–4, str. 42–66. O odnosu Slovenske ljudske stranke do vojske, ki je načeloma vrednotila pozitivno, v Jure Gašparič: Odnos Slovenske ljudske stranke do vojske Kraljevine SHS/Jugoslavije. V: Časopis za zgodovino in narodopisje, 2008, št. 3–4, str. 67–88.

⁴⁰ ZAL, fond Mesto Ljubljana, Zaščitni urad (dalje LJU 501), t. e. 4, ovoj 1933, Pov. Št. 18/33.

bilo izdanih več uredb⁴¹ in predpisov, izšlo je mnogo strokovnih publikacij, na temo zaščite pred zračnimi napadi so bila organizirana informativna predavanja za širše množice.

V desetletju pred začetkom druge svetovne vojne je bilo v Sloveniji organiziranih in izpeljanih tudi več terenskih vaj, od tistih o »zamračivanju mesta« (pri čemer so predstavniki vojske civiliste pozval, da njihov namen ni ta, da bi se življenje v zatemnjenem mestu ustavilo, pač pa prav nasprotno, da bi se potrudili pod okrnjenimi pogoji živeti kar se da normalno⁴²) do t. i. »poizkusov sovražnega napada iz zraka« (prva vaja je bila izvedena konec leta 1933, v naslednjih letih si je sledilo kar nekaj podobnih vaj). Civilni prebivalci »so morali zopet zavzeti stališče in zopet je prišlo njihovo mirno življenje malo iz tira. Vendar jih napovedi o »zračnih napadih« (slovenščina se neprestano bogati!) niso več tako vznemirile, kakor predlanskim. Zadnje čase se pač vsi pogovarjamo o vojni vsak dan kakor o vrenu.«⁴³

Razen z vojnim letalstvom vojaki v samih vajah niso sodelovali, vaje so le nadzirali in usmerjali, seveda pa so pred začetkom same akcije pregledali vse ekipe. Namen teh aktivnosti je bil, da bi civilno prebivalstvo iz njih potegnilo največ koristi, saj je bilo na podlagi zakona o državni brambi in od maja 1939 po odredbi o zaščiti pred zračnimi napadi izven vojne obveznosti v vseh pogledih dolžno sodelovati pri obrambi svojega kraja pred sovražnimi napadi iz zraka.⁴⁴ Kljub temu so praktične vaje, ki so potekale v tridesetih letih, doživele mlačen odziv, v javnih občilih so celo navajali, da si organizatorji z njimi ne bodo pridobili ugleda, pri tem pa izpostavili predvsem pomanjkljivo opremo.⁴⁵ Na enega izmed takih pisanj se je odzval divizijski general Nedeljković, sicer predsednik ljubljanskega odbora za zaščito mesta, in zahteval demantiranje takega pisanja, nadalje pa se je obrnil na kraljevo bansko upravo Dravske banovine ter prosil za odredbo cenzure za vse podobne članke v prihodnosti. Vojaški predstavniki so trdili, da poleg preslabe obveščeniosti prebivalstva o vajah na ljudi oziroma njihove dejavnosti vpliva tudi negativistično pisanje.⁴⁶ Vztrajali so, da je trebna navodila za vaje oziroma priprave na njih, objaviti vsakodnevno tako v časopisih kot tudi po radiu, zahtevali so, da se plakate lepi in obeša na vidna mesta: na ulicah, razpotjih, pred kinematografi in gledališči, na avtobusih ipd. Strinjali pa so se z navodili ministrstva, da ne bi s svojimi informacijami o zračnih napadih in njihovih posledicah pretiravali v tej meri, da bi po nepotrebnem strašili ljudi.⁴⁷

⁴¹ Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 36 (6. 5. 1939), str. 381–393, Uredba o zaščiti pred zračnimi napadi in prav tam, št. 37, (10. 5. 1939), str. 398–403; Pravilnik o zaščiti pred zračnimi napadi; »Letalski napad ... Varujmo se!« – 72? in odgovorov o zaščiti.

⁴² ZAL, LJU 501, t. e. 5, ovoj: Vaja 1939, št. 4498.

⁴³ SN, 21. 10. 1935, str. 4, Kako je bila Ljubljana »napadena«.

⁴⁴ ZAL, LJU 501, t. e. 4, ovoj 1934, Pov. št. 87/34.

⁴⁵ SN, 21. 10. 1935, str. 4, Kako je bila Ljubljana napadena.

⁴⁶ ZAL, LJU 501, t. e. 4, ovoj 1935, Pov. št. 94.

⁴⁷ ZAL, LJU 501, t. e. 5, ovoj: Vaja 1939, št. 4498.

Na vojne razmere so pripravljali tudi otroke in mladino. Iz arhivskega gradiva je razbrati namen, da bi v šolah zaposlili čim več vojaško šolanih oseb, ki bi izvajale omenjene potrebne priprave, vendar ni podatka, ali so bile te namere izvedene. Dejstvo pa je, da so v osnovnih šolah z različnimi telovadnimi vajami poskrbeli za čim boljše fizično pripravljenost otrok, v vseh razredih srednjih, učiteljskih, meščanskih in sorodnih šol so že konec tridesetih let 20. stoletja prirejali občasna enourna predavanja o zaščiti pred napadi iz zraka. Za mladino srednjih šol je bil obvezen ogled vojaških vaj protiletalske obrambe pred vhodom v Tivoli (sedaj Moderna galerija), kjer so vojaki pokazali delovanje najnovejših protiletalskih težkih strojnic češke proizvodnje. Na tedanjem letališču v Polju pa so demonstrirali delovanje najnovejših dvosedežnih lovsko-bombniških letal tipa Bristol Blenheim.⁴⁸

Pred vojaškim napadom na Jugoslavijo je bila večina prebivalstva prepričana, da je jugoslovanska vojska dobro opremljena in dobro pripravljena na morebiten spopad, kar ponovno kaže na dobro mnenje in zaupanje prebivalstva vse do napada na Jugoslavijo.⁴⁹

***

Obravnavano sodelovanje pa je imelo tudi nekaj negativnih posledic. V prvi vrsti so te obsegale nepredvidnost vojaških oseb, ki je bila vzrok raznim nesrečam oziroma neljubim dogodkom v zvezi s strelnim orožjem: »Kaplar /.../ 45. pešpolka je pri oddaji v zapor radi tatvine ene civilne obleke v smeri proti Trstenjakovi zbežal. Koj na to sta dva vojnika tekla z nabitimi puškami za njim, od katerih zasledovalcev je eden /.../ 2 strela za njim oddal, kjer se je ubežniku vseeno uspelo ubežati. Po narejenih poizvedovanjih ni bila nobena oseba pri tem streljanju ranjena, kar je bila pa pri tem vseeno vsled pomanjkanja razsvetljave radi streljanja osebna varnost ogrožena.«⁵⁰ Nevšečnostim na to temo je sledilo ogorčenje javnosti in pozivi (civilnih organov) na Komando Dravske divizijske oblasti, naj bolje poskrbi za splošno varnost: »Komando dravske divizijske oblasti prosim za hitra navodila podrejenim vojaškim komandam, da vojaške straže v mestih omejijo uporabo pušk in podobnega orožja samo na najskrajnejše /.../ primere, ki neizogibno opravičujejo tako izredno postopanje, in da se proti vojakom, ki brez neizogibne potrebe uporabljajo orožje, postopa po zakonu z vso strogostjo, ker s takim ravnanjem ne samo da vznemirjajo svojo okolico, temveč ogrožajo tudi življenje mirnega prebivalstva.«⁵¹

⁴⁸ Pisna izjava Tomaža Webra, hrani avtorica.

⁴⁹ AJ, Centralni presburo predsedništva ministarskog saveta, fond 38, f. 4, (1933–1941), ovoj 16, Prepis zaupnega poročila dopisništva Centralnega predsedstva v Ljubljani, naslovljenega na Centralni presburo v Beogradu, št. 1/21, z dne 27. 5. 1940, str. 2.

⁵⁰ ARS, fond Pokrajinska uprava za Slovenijo, Oddelek za notranje zadeve, 1919–1924 (AS 61), t. e. 118, Pov. 2617.

⁵¹ »Umoljavam komandu dravske divizijske oblasti za hitna uputstva podrejenim vojničkim komandam, da vojničke straže u mestima ograniče upotrebljavanje pušaka i sličnog oružja samo na najskrajnije /.../ slučajeve, koji neophodno opravdavaju tako vanredan nastup, i da se protiv vojnika,

Med negativne posledice sodelovanja je nadalje mogoče prišteti tudi prekupčevanje oziroma prodajanje vojaške opreme (od orožja⁵² do bencina in obleke) civilnemu prebivalstvu,⁵³ velikokrat je bil vzrok jeze tudi prehitra vožnja z vojaškimi vozovi in avtomobili, čeprav so tudi same vojaške oblasti od svojih voznikov zahtevale upoštevanje prometnih predpisov in so »brezobzirno« vožnjo štejele kot kršitev vojaške discipline.⁵⁴ Svoje mesto imajo v tem kontekstu tudi gostilniški spori, ki jih je velikokrat sprožila vroča kri zaradi deklet, še večkrat pa alkohol, ki je bil tudi glavni krivec za sem in tja izkazano nacionalno nestrpnost.⁵⁵ Iz podobnih vzrokov je pozimi leta 1936 izbruhnil spor med vojaki in civilisti v Slovenski Bistrici: »Motiv prepira in pretepa med gg. častniki in civilisti je bil v tem, da so kak mesec preje častniki na nekem plesu odklonili Caplanu, Ajdiču, kakor tudi drugim ples z njihovimi plesalkami. Mržnja, ki je vladala že prej med častniki in kmečkimi odnosno domačimi fanti, se je s tem le še povečala in dosegla višek kritičnega večera, to je dne 9. XII. 1936 ob 2 uri. Ta večer so se zopet znašli v hotelu »Beograd« omenjena Capl in Ajdič, in gg. častniki, vsi precej vinjeni«,⁵⁶ ki pa je imel tragične posledice – v pretepu je podporočnik V. R. izgubil življenje.

Hujše kršitve oziroma preokračitve pooblastil s strani vojske so bile zabeležene v Prekmurju, kjer je bil položaj še posebej občutljiva, saj so bili Slovenci po koncu prve svetovne vojne soočeni z močno sovražno madžarsko agitacijo. Oblasti so zato civilne in vojaške funkcionarje pozivale, da skušajo z ustreznim nastopom in z razumevanjem ter tudi z upoštevanjem upravičenih teženj prekmurskega prebivalstva »pridobiti srca prekmurskega ljudstva za državno misel«. Ravno v tem pogledu je deželna vlada nastop podpolkovnika Lukića, ki je bil nastanjen kot komandant posadke v Dolnji Lendavi, ocenila za škodljivega »državni misli« med prekmurskim prebivalstvom. Po raznih poročilih civilnega komisariata je namreč podpolkovnik Lukić uvedel absolutni vojaški režim. Ravnal je po načelu: kar koli si vojak poželi, tega mu kmet ne sme odreči. Vojaški komandant podpolkovnik Lukić je nastopal silno oblastno in je izzival konflikte, med drugim je tudi plenil avtomobile ter šikaniral prebivalce. Lukić tudi ni upošteval civilnih oblasti v Prekmurju, ki jih je štel za sebi podrejene organe: »Uradni avtomobil civilnega komisariata je bil ob priliki zadnjega uradnega obiska civilnega komisarja v Dol. Lendavi dne 20. X. 1920, kljub temu, da je bil že ponovno pregledan, vnovič po vojaški straži ustavljen. Kakor bi spremljal roparje, se je peljal z avtomobilom vojščak s puško od kolodvora do komande v Dol. Lendavi. Službujoči častnik ni bil navzoč, vsi dokumenti, katere je civilni komisar pokazal, niso veljali nič. Civilni komisar je /.../

koji bez takve neophodne potrebe upotrebljavaju takvo oružje postupi sa svom strogosti zakona, jer s takvim baratanjem ne samo da uznemiraju svoju okolinu, nego ugrožavaju i život mirnom stanovništvu.«, v: prav tam, Pov. 2617. Prevod Pov. št. 2028.

⁵² ZAC, fond Okrajno glavarstvo-sresko načelstvo Brežice, 1850–1941 (dalje ZAC 11), t. e. 53, E-82, Komanda celsjkog vojnog okruga, Pov. br. 482.

⁵³ ARS, AS 68, f. 20-1, (1936), št. 8277/4.

⁵⁴ ARS, AS 68, f. 13-18 (1941), št. 841.

⁵⁵ ARS, AS 68, f. 13-41 (1937), št. 8784/1937.

⁵⁶ ARS, AS 68, f. 13-41/1937 (6001–15000), št. 8748/1937.

mogel po dolgem čakanju /.../ pri gospodu podpolkovniku, ki je baje prej spaval, rešiti avto.«⁵⁷

Civilni komisar za Prekmurje je v svojih situacijskih poročilih, naslovljenih na Predsedstvo deželne vlade v Ljubljani in Predsedstvo poverjeništa za notranje zadeve v Ljubljani, pisal, da tudi prebivalstvo obupuje nad svojo usodo, saj mu »preti na desni in na levi vojaška desnica« oziroma podpolkovnik Lukić. Imenovani je bil s službenega mesta v Dolnji Lendavi odpoklican šele po številnih pritožbah tako ljudstva kot tudi lokalnih civilnih oblasti in celo predsedstva deželne vlade v Ljubljani na vse kompetentne vojaške in civilne oblasti v Beogradu.

***

Pričujoči prispevek, ki obravnava socialno dinamiko med vojaštvom in civilnim prebivalstvom, zajema časovni okvir od leta 1918 do napada sil osi na Jugoslavijo, prostorsko pa območje takratne Slovenije oziroma Dravske banovine, pri čemer zajema tako dogajanje v mestih (kjer so bile vojaške postojanke nameščene) kot tudi na podeželju (kjer je vojaštvo izvajalo vojaške vaje).

Podrobnejša analiza dostopnega oziroma pregledanega gradiva, ki odstira sobivanje civilnega prebivalstva in vojske, izkazuje korekten odnos prve obravnavane skupine do druge in obratno. Vzajemnost, spoštovanje ter sprejemanje drugačnosti so prevladali nad posameznimi spori, prestopki in kršitvami javnega reda in miru. Večplastno interakcijo med vojaštvom in civilnim prebivalstvom, ki je segala na nivo sociale, kulture in družabnega življenja, je tako mogoče vrednotiti s pozitivnim predznakom – in tudi to je del odgovora na vprašanje, zakaj so ljudje na pragu druge svetovne vojne tako zaupali »braniteljem miru«.

Mojca Šorn

COEXISTANCE BETWEEN MILITARY AND THE CIVILIAN POPULATION IN SLOVENIA
DURING THE FIRST YUGOSLAVIA

S u m m a r y

In this discussion the author presents the social dynamics between the members of armed forces and the civilian population in Slovenia during the First Yugoslavia. On one hand the interaction under consideration was positive and even had significance for the social, cultural and societal level of the Slovenian population. That is first and foremost obvious from the documents attesting to various actions or operations of the soldiers who, in the context of their units and mostly during military exercises, provided assistance to the civilian population: aided farmers in their work in the fields and forests, built roads, provided assistance in case of natural disasters. Furthermore, a wider range of interactions can be discerned from the documents discussing various church, secular and military

---

⁵⁷ ARS, fond Vojaška intendantca za Slovenijo v likvidaciji (AS 248), mapa Pritožba proti podpolkovniku Lukiću, št. 12517.

festivities and events, for e. g. performances of military bands and various military sports events. We should also emphasize that many events were even organised for charitable purposes, which was why soldiers enjoyed even additional fondness. On the other hand the cohabitation of the members of the Army and the civilian population also had negative consequences, mostly involving various minor offences. Only in rare cases did it involve a breach of authorities by one or the other group, or various more serious examples of misconduct.